

جنگ و قشربندی اجتماعی مطالعه خاص جامعه شناختی بر روی بسیجیان جبهه رفته شهرستان قزوین

اصغر مهاجری

چکیده:

مقاله حاضر که چکیده یک پژوهش علمی است، تلاش می‌کند تا با بررسی پدیده قشربندی اجتماعی به معرفی بسیجیان جبهه رفته و به قشر اجتماعی آنها بپردازد. از اینرو ابتدا بطور اجمال جامعه شناسی جنگ و قشربندی اجتماعی را مطرح کرده و در پی آن با طرح روش و شیوه‌های پژوهش و تحلیل داده‌ها خلاصه‌ای از نتایج پژوهش حاضر را تقدیم می‌کنیم.

شیوه مطالعه در پژوهش حاضر بر اساس شاخص‌سازی است. موضوع مورد بررسی بطور دقیق بدین صورت است: «جنگ و قشربندی اجتماعی - یک مطالعه خاص جامعه شناسی بررسی بسیجیان جبهه رفته شهر قزوین در سال ۱۳۷۴، عوامل مؤثر بر میزان مشارکت آنان و تأثیر جنگ بر تحرک اجتماعی آنان».

مسائل اساسی تحقیق: داوطلبان بسیجی از چه اقشار اجتماعی هستند و چه ویژگی‌هایی دارند؟ آیا این خصوصیات بر میزان مشارکت آنان در جنگ تأثیر دارد؟ و آیا جنگ بر زندگی اجتماعی و به تحرک اجتماعی آنان تأثیر گذاشته است؟ چه میزان؟ آیا میزان مشارکت در جنگ با تحرک اجتماعی آنان در ارتباط است؟

جامعه آماری براساس این تعریف شده است «بسیجی باید حداقل ۶ ماه در جبهه حضور داشته و یا حداقل یکبار در عملیات شرکت کرده باشد. در نتیجه از ۳۰

هزار بسیجی ۲۵۰ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند (با بکارگیری روش نمونه گیری تصادفی ساده). و برای جمع آوری داده‌ها و اطلاعات از روش «پیمایشی» استفاده شد و از طریق پرسشنامه و مصاحبه حضوری به اطلاعات دست یافتیم. و در پژوهش فوق این نتایج در قالب جدول و نمودارها و همراه با توصیفهای لازم ارائه گردیده است.

مقدمه

«بررسی کنید اشخاصی که در ۱۵ خرداد جان دادند، سنگهای قبر آنها را ببینید، اینها چه افرادی بودند؟ اگر یک سنگ قبر از این قشرهای دیگر غیر اسلامی پیدا کردید آنها هم شرکت داشتند، اگر در قشرهای اسلامی یک سنگ قبر از آن درجه بالا پیدا کردید آنها هم شرکت داشتند، ولی پیدا نمی‌کنید. هر چه هست این قشر پایین است. این قشر کشاورز است این قشر کارگر است...»^(۱)

در قرن بیستم ایران درگیر یکی از بزرگترین و طولانی‌ترین جنگهای جهان بود. شناخت ابعاد گوناگون این جنگ اهمیت زیادی دارد. بخصوص زمانی که به جنگ هشت ساله، از منظری نگاه کنیم که این جنگ در پی پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ ایران توسط استکبار جهانی بر کشور تحمیل شده است، اهمیت بررسی دقیق و علمی آن دو چندان می‌شود.

بررسی قشرهای اجتماعی، که انقلاب اسلامی را به پیروزی رسانده‌اند و در حفظ و تداومش تا سر حد جان کوشیده‌اند، اهمیت ویژه‌ای دارد. بررسی پدیده‌های قشریندی اجتماعی و جنگ، توسط علم جامعه شناسی و تبیین جامعه شناختی آن از جمله مطالعات ضروری است که جای آن در تاریخ جنگ هشت ساله ما خالی می‌نماید.

۱ - خمینی، روح الله، در جستجوی راه از کلام امام، انتشارات امیر کبیر، چاپ ۱۳۶۱، ص ۱۳۳.

مقاله حاضر که چکیده یک پژوهش علمی است، با بررسی پدیده قشر بندی اجتماعی - جامعه شناسی قشر بندی اجتماعی و جامعه شناسی جنگ و از همه مهمتر ارتباط این دو حوزه جامعه شناسی و یا ارتباط قشر بندی و جنگ، به معرفی بسیجیان جبهه رفته و قشر اجتماعی آنها پردازد. از اینرو ابتداء به طور اجمال جامعه شناسی جنگ و قشر بندی اجتماعی را مطرح کرده و در پی آن با طرح روش و شیوه های پژوهش و تحلیل داده ها، خلاصه ای از نتایج پژوهش حاضر را تقدیم می کنیم.

۱ - نگاهی جامعه شناختی به پدیده جنگ

مطالعه جنگ به عنوان بخشی از کنش های اجتماعی - کنشهای گسسته - و از جمله راه حل های سازگاری با وضعیت جنگ از وظایف جامعه شناسی و روان شناسی اجتماعی است.

جامعه شناسی از آن جهت مدعی مطالعه "جنگ" است که آن را یک نظام و پدیده اجتماعی^(۱) محسوب می کند و خصوصیات مترتب بر پدیده های اجتماعی را بر جنگ نیز مرتبط می شمارد. جنگ به عنوان پدیده اجتماعی ناشی از مقتضیات زندگی اجتماعی انسانهاست و قانونمندیهای اجتماعی را با خود دارد. جامعه شناسان اعتقاد دارند که «باید ستیزه گروهی انسان را ناشی از مقتضیات زندگی اجتماعی بدانیم و قوانین آن را با علوم اجتماعی بجوئیم»^(۲).

جدلهای زیادی در بین جامعه شناسان و دیگر صاحب نظران در مورد ذاتی بودن یا اجتماعی بودن جنگ شده است و برای قبول یا رد این نظر که جنگ یک نهاد اجتماعی است نظریات مختلف در برابر هم صف آرایی کرده اند. به نظر

1 - social Phenomena and system

می‌رسد، جنگ با توجه به موقعیت تاریخی و جهانی بودنش در ارتباط با پدیده‌ها، نهادها و ارزشهای اجتماعی بودنش، دارای تشکیلات و سازمان بودنش و ایفای سهم عمده در رفع نیازهای اجتماعی - اقتصادی، فرهنگی و سیاسی، باید به عنوان یک نهاد اساسی مطرح گردد، چنانچه روسک و وارن می‌گویند «جنگ نهاد اجتماعی است که باید با استفاده از تحلیل نهادی مورد بررسی قرار گیرد»^(۱).

۲ - جنگ یک نوع کنش و ارتباط اجتماعی است

جامعه‌شناسی، ستیزه و جنگ را از انواع کنشها و ارتباطات اجتماعی منفی^(۲) و گسسته^(۳) تعریف کرده است. گاهی شرایط ایجاب می‌کند برای رسیدن به هدف و دستیابی به نیازها از کنشهای پیوسته و ارتباط متقابل اجتماعی مثبت چشم‌پوشی کرده و متوسل به کنشهای گسسته و ارتباط متقابل اجتماعی منفی یعنی ستیزه و جنگ شد.

گاهی کنشهای متقابل اجتماعی - پیوسته و گسسته - توأماً انجام می‌گیرد به عنوان نمونه می‌توان از تبادل اسراء در زمان جنگ و یا در بعضی موارد از همکاری بین نیروهای متخاصم در حال جنگ یاد کرد. و این امر حکایت از این‌گرایش و نیاز اجتماعی دارد که جامعه به همسازی، ادامه حیات و انسجام اجتماعی تمایل بیشتری دارد و اگر جنگ را به پا داشته برای رسیدن به یک وضعیت مطلوب از همسازی و صلح است. جوامع در حال جنگ اکثراً به یک وضعیت ایده‌آل صلح، وحدت اجتماعی و به یک شرایط مطلوب همسازی می‌اندیشند^(۴).

۱ - روسک و وارن، ص ۲۱۵.

2 - Social Communication and interaction

3 - Dissociative

۴ - پایان هر جنگی را صلح است.

۳- جنگ چیست؟ کوششی برای تعریف جنگ «تعاریف و ویژگیها»

جنگ به عنوان یک نوع کنش اجتماعی «ستیزه‌گروهی منظم و خشنی است بین دو یا چند اجتماع مستقل که با یکدیگر ارتباط دارند» در تعریف گاستون بوتول «جنگ مبارزه مسلحانه و خونین بین گروه‌های سازمان یافته است»^(۱). پیترومی برنیز جنگ را چنین تعریف می‌کند «جنگ نوعی نزاع است که برخورد میان دو گروه سازمان یافته را نشان می‌دهد. بنابراین وقوع جنگ مستلزم شرایط تکامل تاریخی معینی و بویژه وابسته به وجود دولت یا سازمانهای شبه دولتی است»^(۲) و بالاخره آلن بیرومی نویسد، «جنگ واژه‌ای است که از ریشه آلمانی «werra» به معنای آزمون نیرو، با استفاده از اسلحه بین ملتها «جنگ خارجی» یا گروه‌های رقیب در داخل یک کشور «جنگ داخلی»^(۳).

اگر چه از جنگ تعاریف متعدد و متفاوتی شده است لکن از نظر علمای اجتماعی برای پدیده اجتماعی جنگ می‌توان ویژگیهایی لحاظ کرد. تا اینکه براساس آن ویژگیها، بتوان از چشم انداز جامعه‌شناسی، حدودی را برای پدیده اجتماعی قائل شد اهم این ویژگیها عبارتند از:

- ۱- جمعی بودن جنگ: جنگ ستیز گروهی با گروه دیگر است.
- ۲- جنگ یک پدیده فرهنگی و اجتماعی است و مبتنی بر ارزشهای اجتماعی، اسلوبهای فرهنگی و آداب و رسوم خاص است.
- ۳- جنگ ویژگی سیاسی دارد.
- ۴- جنگ خشونت بار، خونین و تخریب‌گراست.
- ۵- جنگ موجب تغییرات و تحولات اقتصادی، اجتماعی، جمعیتی، سیاسی، دینی و فرهنگی است.

۱- بوتول، گاستون، جامعه‌شناسی جنگ، ص ۳۱.

۲- می‌یر، پیترو، جامعه‌شناسی جنگ، ص ۳۱. ۳- آلن بیرومی، ص ۴۴۹.

۶- جنگ مرتبط با قشربندی اجتماعی است.

۴- چرا جنگ

با اینکه اکثر محققان علوم اجتماعی در اجتماعی بودن جنگ متفق القولند ولی در ریشه یابی ستیزه‌های گروهی و جنگ به بعضی از دلایل فردی و زیست‌شناختی نیز اشاره می‌کنند. اشاره به سن جنس به عنوان متغیرهای زیستی و همچنین تمسک به روحیه پرخاشگری^(۱) فردی و غیره از جمله این موارد است.

بحث در مورد دلایل جنگ تنوع و گستره زیادی دارد، ذا در اینجا بنا به وسع مقال فقط عناوین دلایل اجتماعی - جامعه‌شناختی - جنگ را خاطر نشان می‌سازیم^(۲):

الف) انفجار جمعیت

ب) شرایط اقتصادی و تکنولوژیکی

ج) دلایل سیاسی «دولتها - ملتها»

د) دلایل مذهبی و ایدئولوژیک

۵- جنگ، انواع و تکامل

اکثر جوامع، در کل تاریخ بشر، شاهد وقوع جنگهای گوناگون بوده است. بشر همیشه در یک بیم و امید نسبت به جنگ بسر برده و می‌برد. تصویر جامعه بدون جنگ تا این تاریخ غیر ممکن به نظر می‌رسد. از اینرو نکات ذیل در مورد جنگها کاملاً صریح است:

اولاً: جنگ همزمان و همراه تغییر و تحولات عمده‌ای که در جوامع، ساختهای

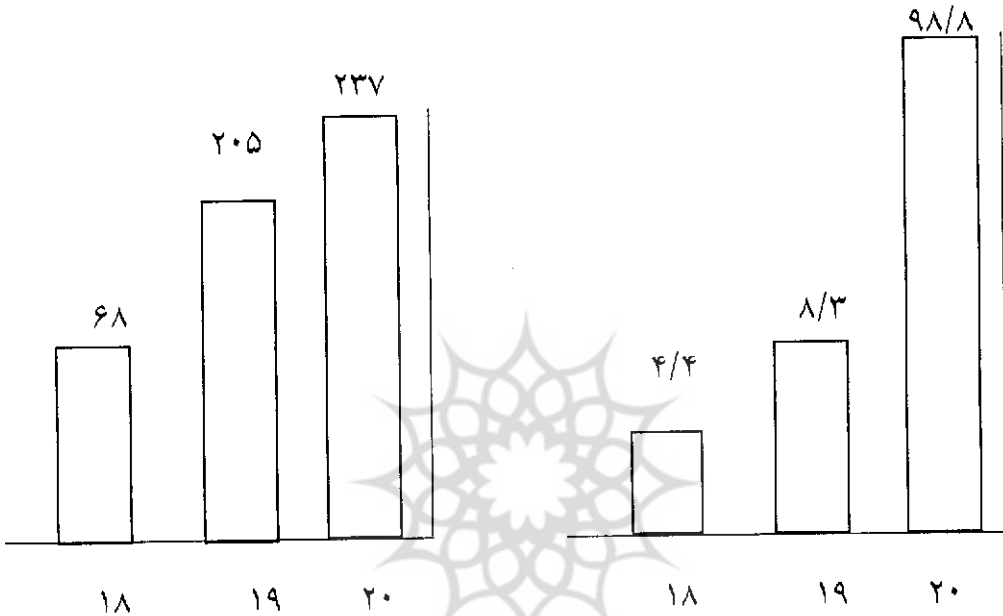
1 - Agression drive

۲- برای مطالعه بیشتر به رساله پژوهش حاضر مراجعه شود.

سیاسی و در نهادهای اجتماعی ایجاد کرده خود نیز متحول شده است. ثانیاً: تعداد جنگها تلفات آن حالت صعودی دارد. هر چه در تاریخ به پیش می‌آئیم، تعداد جنگها و آمار تلفات آن بیشتر می‌شود. قدرت تخریب جنگها در اکثر زمینه‌ها، وحشتناک، غیر انسانی و بسیار زیاد شده است. نمودارهای ذیل این واقعیت را بیشتر و روشنتر نشان می‌دهد. که چه میزان جنگها افزایش داشته و چه میزان تلفات جنگها بیشتر شده است. (۱)

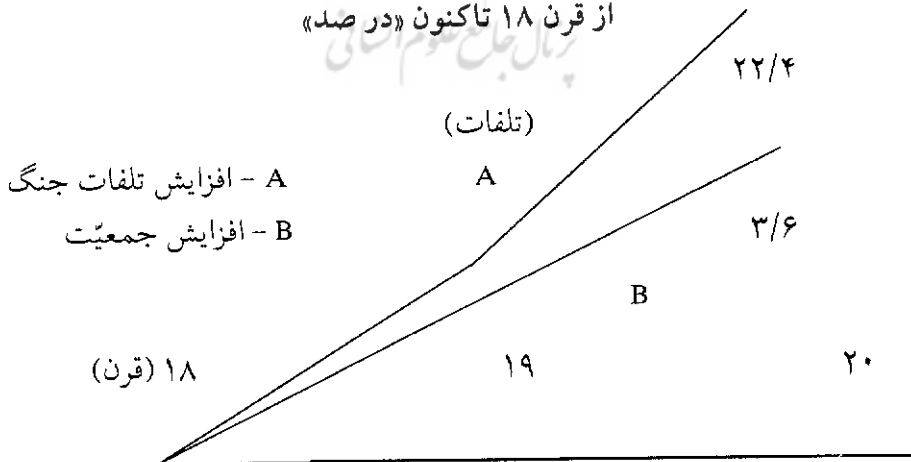

نمودار شماره ۲: تلفات در جنگ «میلیون» نمودار شماره ۱ تعداد جنگها (۱)

نمودار شماره ۳ افزایش در تلفات جنگ و رشد جمعیت

از قرن ۱۸ تاکنون «در صد»

۱ - منظور جنگهایی است که بیش از یک هزار نفر تلفات داشته است.

ثالثاً: جنگ جزئی از تکامل اجتماعی محسوب می‌شود. بنابراین به تعداد جوامع و تمدنها و پیشرفت و تکامل آنها می‌توان انواع جنگ را دید که هر کدام در مسیرهای تکامل جامعه تکامل پیدا کرده‌اند. بطور کلی می‌توان جنگهای ابتدائی را با جنگهای مدرن قرون اخیر تمیز داد و برای هر کدام طبقه‌بندی جدا داشت و برای هر یک ویژگیهای اساسی مطرح کرد.

۶- جامعه شناسی قشربندی اجتماعی

بحث طبقات، قشربندی اجتماعی^(۱) و در مجموع جامعه شناسی قشرها و طبقات از مهمترین و در عین حال یکی از جذابترین بحثهای جامعه شناسی است. حوزه جامعه شناسی طبقات از حوزه‌های عمده و اساسی جامعه شناسی محسوب می‌شد و با بقیه حوزه‌های این رشته رابطه تنگاتنگ دارد. شاید تئوری و اندیشه‌های مربوط به قشربندی اجتماعی - البته بیشتر به طور غیر علمی - بیش از سایر اندیشه‌های جامعه شناختی قدمت داشته باشد. وجود نابرابریهای اجتماعی در جوامع بعد از دوره گردآوری خوراک، همیشه انسانهای اندیشمند را به تفکر واداشته و در این ارتباط آنها را مجبور ساختند تا برای پاسخ به چرایی نابرابریها، استدلالها و توجیهاات گوناگونی داشته باشند.

۷- تعریف و ویژگیها

تعاریف متعدد و مختلف از قشربندی اجتماعی شده است. در مقاله حاضر این مفهوم کلیدی جامعه شناسی این گونه تعریف می‌شود. نظامی که در آن افراد هر گروه اجتماعی و یا جامعه بر اساس امتیازاتشان بر روی یک مقیاس موقعیت یا در سطوح مختلف پایگاههای اجتماعی توزیع می‌شوند و از نظر وضعیت اقتصادی،

قدرت و حیثیت اجتماعی از هم متمایز می‌گردند. با توجه به تعریف قشریندی اجتماعی مشخص می‌شود قشریندی اجتماعی ارتباط نزدیک با مفاهیمی چون پایگاه اجتماعی^(۱)، نقش اجتماعی^(۲) و طبقه اجتماعی^(۳) دارد و بدون فهم این اصطلاحهای کلیدی درک قشریندی اجتماعی مشکل می‌نماید. در مجموع قشریندی اجتماعی دارای ویژگیهایی است که ما بنا به وسع مقاله به اجمال آنها را معرفی می‌کنیم.

پدیده قشریندی اجتماعی

اولاً: یک پدیده اجتماعی است. تمامی شاخصهای سازنده قشریندی، شاخصهای اجتماعی می‌باشد و حتی «خصایص زیستی بر فهم سلسله مراتب قشریندی اجتماعی کمکی نمی‌کند، مگر زمانی که آنها جزئی از ایستارها^(۴)، اعتقادات و ارزشهای گروه اجتماعی شده و از لحاظ اجتماعی به رسمیت شناخته شده باشند^(۵)».

ثانیاً: یک پدیده جهانی است. در همه کشورهای جهان، سیستم قشریندی اجتماعی وجود دارد.

ثالثاً: یک پدیده قدیمی است. و از زمانی که انسانها به صورت گروهی زندگی کردن را آغاز کردند، نابرابریهای اجتماعی تجلی نمود.

رابعاً: پدیده‌ای است با تنوع شکل و صورتهای گوناگون. در جوامع مختلف صورتهای گوناگونی از قشریندی وجود دارد.

خامساً: پدیده‌ای است که پیامدها و نتایج ویژه‌ای دارد. «نابرابریها در قدرت، در

1 - Social States

2 - Social Role

3 - Social Class

4 - Attitudes

ثروت، در ارزیابی اجتماعی و در پاداش روانی، پیامدهایی دارد که می توان آنها در مقوله بزرگ جای داد: ۱ - فرصتهای زندگی^(۱) ۲ - سبک زندگی^(۲)

۸ - تحرک اجتماعی^(۳)

یکی از اساسی ترین مسائل نظامهای قشربندی اجتماعی میزان انعطاف پذیری آنهاست. یعنی چه میزان و چگونه می توان از یک موقعیت اجتماعی به موقعیت اجتماعی دیگر گذر کرد. از آنجائی که جوامع همواره در تغییر و تحولند بنابراین در اثر این تغییرات ریشه ای و اساسی و یا حتی در تغییرات جزئی، ساخت اجتماعی و اقتصادی جوامع دچار تغییر شده و به تبع آن در واحدها و سازمانهای اجتماعی نیز تغییراتی ایجاد می شود. همراه این تغییرات افراد نیز از یک موقعیت به یک موقعیت دیگر انتقال می یابند و این انتقال در زبان جامعه شناسی تحرک اجتماعی نام گرفته است. از اینرو «تحرک اجتماعی به پوششی دلالت می کند که افراد از یک موقعیت در جامعه - هر موقعیت در سلسله مراتب ارزشها جای خاصی دارد - به موقعیت دیگر نقل مکان می کنند»^(۴)

تحرک اجتماعی دارای بُعد زمانی و مکانی است. در بُعد زمانی بر میزان زمان لازم برای تحرک اجتماعی توجه می باشد و می تواند تحرک بین نسلی و یا درون نسلی باشد. در بُعد مکانی به جهات سه گانه تحرک - ارتقایی، نزولی، افقی - توجه گردد.

تحرک اجتماعی از عوامل متعدد ناشی می شود. عوامل تحرک اجتماعی با توجه به ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی هر جامعه متفاوتند،

1 - Life Chances

2 - Life Styles

3 - Social Mobility

لکن عمده‌ترین آنها عبارتند از شغل، تحصیلات، درآمد و تربیت اجتماعی. همچنین تحرک اجتماعی پیام‌های گوناگون دارند. تحرک اجتماعی هم بر روی فرد و شخصیت او تأثیر می‌گذارد و هم برای جامعه پیامدهای متعدد دارد. در مجموع چنین به نظر می‌رسد همان‌گونه که میزانی از تحرک اجتماعی برای سلامت و بقای جامعه ضرورت دارد، در بعضی مواقع و در برخی از جوامع می‌تواند پیامدهای ناگواری را نیز فراهم آورد.^(۱)

۹ - نظریه‌ها و نظریه پردازان

در ارتباط با قشربندی و تحرک اجتماعی نظرات زیادی صفا آرایی کرده‌اند. هر کدام از نظریه‌ها از منظری بر این پدیده نگاه افکنده‌اند. صاحب نظران زیادی در مورد این پدیده‌های اجتماعی اظهار نظر کرده و در سایه تئوریهای مربوط به قشربندی و تحرک اجتماعی محققان و پژوهشگران بی‌شماری به جراحی و کالبد شکافی این پدیده مبادرت کرده‌اند. اما در مجموع دو دسته از تئوریه‌ها در این حوزه بیش از سایر تئوریه‌ها عمده می‌شوند. تئوریهای تضاد و تئوریهای کارکردی. در بین صاحب نظران و تئوریسین‌های این حوزه همچنان نام دو تن بیش از سایر تئوریسین‌ها بر سر زبانهاست، کارل مارکس و ماکس وبر.^(۲)

۱۰ - جنگ و قشربندی اجتماعی

در تحلیل ساختی، پدیده‌های جنگ و قشربندی اجتماعی چگونه بررسی می‌شوند؟ آیا این دو با هم مرتبط‌اند؟ چه قشرهای اجتماعی در جنگ شرکت

۱ - در این زمینه و برای کسب اطلاعات بیشتر به رساله پژوهش مراجعه شود.

۲ - هر دو از بزرگان جامعه‌شناسی می‌باشند. برای اطلاع از زندگی، نظرات و آثار این دو جامعه‌شناس آلمانی

به کتب تخصصی مراجعه شود از جمله به مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی اثر ریمون آرون.

می‌کنند؟ جنگ بر ساخت قشربندی اجتماعی چه تأثیری می‌گذارد؟ چه عواملی بر شرکت جنگجویان در جنگ مؤثر است؟ جنگجویان چه کسانی هستند؟ انواع جنگجو - سرباز، ارتشی، داوطلب - کدام است؟

نتایج مطالعات و تحقیقات به دست آمده نشان می‌دهد دو پدیده جنگ و قشربندی اجتماعی در هیچ زمانی و مکانی جدای از هم نبوده است. تاریخ جنگها نشان داده است، همیشه عده خاصی می‌جنگند و جنگها بر همه اقشار اجتماعی تأثیر یکسان ندارد. گاهی پیش می‌آید قشری بجنگد و قشری از خوان جنگ بهره‌های کلان برد!

نوکیس‌های قبل و بعد از جنگ^(۱)، تجار غیر متعهد از جمله کسانی هستند که از زمان بحرانی جنگ سوء استفاده نموده و بر ثروت خود می‌افزایند.

یک بخش عمده جنگ، بعد انسانی است در کنار ادوات جنگی، سازمانها و تشکیلات نظامی، موقعیت جغرافیایی و... انسانهایی قرار دارند که می‌جنگند، کشته می‌شوند، احساس غرور، نشاط و پیروزی می‌کنند و غنائم جنگ را به خود اختصاص می‌دهند. عده‌ای طراح جنگند، عده‌ای در پشت جبهه‌ها و در پشت صحنه‌های اصلی نبرد فرمان می‌رانند و عده‌ای در خط مقدم آتش رو در روی دشمن می‌جنگند. جوانان یا پیران، روستائیان یا شهریان، کدامیک بیشتر در معرض خطراند؟

به طور قطع قشرهای اجتماعی یکسان در برابر جنگ قرار نمی‌گیرند و جایگاه جنگ‌آوران و اسلحه بدستان در تاریخ یکسان نیست. در یک زمان جنگاوران جایگاه بس رفیعی در جامعه داشتند و به گفته اسپنسر «آن نوع اجتماعی که از طریق بقای انساب به وجود خواهد آمد، نوعی خواهد بود که در سازمان آن بخش جنگاوران، همه کسانی را که می‌توانند اسلحه حمل کنند و از این حیث مورد

۱ - نوکیسه و تجار غیرمتعهد کشور ایران در زمان قبل و پس از جنگ مصداق روشنی از این موارد است.

اعتماد باشند در برخواهد گرفت و بخش باقیمانده به صورت یک بخش تدارکاتی دائمی در خواهد آمد^(۱) در برخی زمانها نیز جنگجویان جوانان و مردان قشرهای پایین اجتماعی هستند که اجیر شده‌اند تا بجنگند، مانند مردان هندی که به بهاء اندک برای دولت انگلستان می‌جنگیدند.

در مجموع باید گفت در همه زمانها در تمام جوامع جنگ به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی با پایگاهها و قشرهای اجتماعی در ارتباط بوده است. جنگ نه تنها یکی از عوامل مهم پیدایش تغییرات و تحولات اجتماعی است بلکه در بعضی از من و امکانه یکی از عاملهای مسلط در پیدایش طبقات اجتماعی محسوب می‌شود.

۱۱ - بسیج نیرو «یک تفاوت عمده جنگهای دیروز و امروز»

یکی از ویژگیهای خاص و اساسی جنگ تأثیر سریع و همه جانبه آن بر روی تمامی پدیده‌های اجتماعی، نهاد و سازمانها و جامعه است. تأثیری که در پی خود واکنشهایی را بر می‌انگیزد. از جمله واکنشهای سریع جامعه در قبال وضعیت جدید «جنگ» واکنش افراد جامعه و گروههای اجتماعی است که تحت عناوین گوناگون بسیج شده، لباس رزم به تن کرده و پس از سازماندهی و آموزش راهی کارزار می‌شوند.

در زمانی از تاریخ مردم تحت نظر رئیس ایل یا قبیله مهیا شده و در اختیار دولت مرکزی «جهت جنگ با دشمنان» قرار می‌گرفتند. گاهی این نیروها با عناوینی چون شاهشونها و نیروهای فدایی شاه، حکومت و جامعه به میدان نبرد فرستاده می‌شوند. اما امروز این نیروهای مردمی در قالب الف (سرباز ب) نیروهای مردمی داوطلب، بسیج گشته و در جنگ شرکت می‌کنند. نگاهی به جنگهای جهانی، جنگ

کوبا، ویتنام، جنگ تحمیلی ۸ ساله ایران، جنگ بوسنی و غیره حکایت از این امر می‌کند و شواهد مستندی بر مدعی ما است.

تغییرات اساسی در ساختارهای اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جهان موجب تغییر در جنگها نیز شده است و یکی از این تغییرات که جنگهای دیروز را از امروز متمایز می‌کند همین ورود ارتشهای توده‌ای در جنگ است. به نظر می‌رسد جنگها با پذیرش نیروهای مردمی داوطلب و سربازان، کارکردهای جدید را ایفاء می‌کنند. از جمله:

الف) جنگ را از انحصار ارتشها و حکومت بیرون کرده و به آن جنبه ملی و میهنی می‌دهند.

ب) اثرات جنگ را بیش از پیش بر روی مردم و زندگی اجتماعی آنها لحاظ می‌شود.

ج) تغییر و تحولات عمیق و گسترده‌ای در استراتژی جنگ و سازماندهی و نتایج آن ایجاد می‌شود.

در بین نیروهای مردمی «غیر از نظامیان رسمی جامعه» داوطلبان «بسیجیان» از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند. گاستون بوتول در این زمینه می‌نویسد: «رزمنده می‌تواند یک مشمول، مزدور، داوطلب یا سرانجام یک متعصب باشد. فرد مشمول «سرباز» روحیه تسلیم دارد. این تسلیم می‌تواند با قاطعیت، شجاعت، نفرت و غیره همراه باشد یا نباشد. فرد مزدور که جنگیدن را یک حرفه می‌داند تمایل دارد که با بیشترین سود و کمترین خطر ممکن بجنگد، ... حالت فرد داوطلب «بسیجی» پیچیده‌تر است. بی‌تردید جنگ برای داوطلب از جاذبه خاصی برخوردار است. زیرا او با روی گشاده آن را می‌پذیرد و در آن شرکت می‌جوید»^(۱).

۱۲ - شیوه‌های مطالعه

برای مطالعه قشربندی اجتماعی و تحرک اجتماعی شیوه‌های مختلف و

متعددی به کار می‌گیرند که اعم آنها عبارتند از: الف) روش اشتھاری یا آبرویی^(۱)
ب) روش ذهنی^(۲).

آن چیزی که در مطالعه قشریندی و تحرک اجتماعی مهم می‌نماید شاخص‌سازی و استفاده از آن در روش عینی است. شاخص‌سازی، تعیین انواع، نحوه سنجش و ترکیب شاخص‌ها باید بر اساس ساخت اجتماعی و فرهنگی جامعه انجام گیرد و در همه مراحل دقت بیشتری لازم است. محققان، شاخص‌سازی و به‌کارگیری آن را در تحقیق با اهمیت می‌دانند و بر ظرافت آن تأکید بیشتر می‌کنند، چراکه شاخص‌ها چشم یک پژوهش هستند. در پژوهش حاضر تلاش بیشتری برای شاخص‌سازی شده است.

۱۳ - تحدید و تدقیق موضوع مورد بررسی

به حکم روش شناختی و برای آزمون تجربی موضوع مورد بررسی، آن را محدود و به طور دقیق مشخص نموده و به تعبیری آن را تجربه‌پذیر می‌سازیم. بدین منظور به تحدید و تدقیق زمان، مکان، و جامعه آماری آن پرداخته و بدین صورت مطرح می‌نماییم.

«جنگ و قشریندی اجتماعی - یک مطالعه خاص جامعه شناختی بر روی بسیجیان جبهه رفته شهر قزوین در سال ۱۳۷۴، عوامل مؤثر بر میزان مشارکت آنان و تأثیر جنگ بر تحرک اجتماعی آنان».

۱۴ - مسائل اساسی تحقیق

۱ - داوطلبان بسیجی بیشتر از چه اقشار اجتماعی هستند و چه خصوصیات و ویژگیهایی دارند؟ آیا این خصوصیات بر میزان مشارکت آنان در جنگ تأثیر دارد؟

۲- آیا جنگ بر زندگی اجتماعی آنان و بر تحرک اجتماعی شان تأثیر گذاشته است؟ چه میزان؟ آیا میزان مشارکت در جنگ با تحرک اجتماعی آنان در ارتباط است.

۱۵- فرضیه های تحقیق Hypothesis

- فرضیه های قسمت اول:

احتمالاً میزان مشارکت و ایثارگری بسیجیان جبهه رفته شهر قزوین در دفاع هشت سال ایران با متغیرهای ذیل در ارتباط است:

۱- سن ۲- وضعیت تأهل ۳- محل تولد ۴- قشر اجتماعی فرد «میزان تحصیلات، شغل، میزان درآمد، نوع مسکن و...» ۵- قشر اجتماعی پدر «میزان شغل، میزان درآمد، نوع مسکن و...»
- فرضیه های قسمت دوم:

احتمالاً تحرک اجتماعی پس از جنگ و میزان آن در بین بسیجیان جبهه رفته شهر قزوین با متغیر ذیل در ارتباط است.

«میزان مشارکت و شدت ایثارگری بسیجیان در هشت سال دفاع» پس از تعیین و تعریف دقیق متغیرهای مستقل (۱) و شاخص سازی (۲) و شاخص بندی دقیق، پرسشنامه پژوهش حاضر تدوین شده است. برای ساختن دو متغیر قشر اجتماعی و شدت ایثارگری از ۱۲ شاخص و بیش از ۶۰ مؤلفه استفاده شده است. در ظرافت شاخص ها و شاخص بندیها بیشترین تلاش به عمل آمده است.

۱- تمامی متغیرهای پژوهش تعریف عملیاتی شده اند.

۱۶ - جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و حجم نمونه

در پژوهش حاضر بسیجی جبهه رفته چنین تعریف می‌شود که باید او حداقل ۶ ماه در جبهه حضور داشته و یا حداقل یکبار در عملیات شرکت کرده باشد. از اینرو تمامی بسیجیان حداقل ۶ ماه جبهه رفته و یا یکبار در عملیات شرکت کرده شهر قزوین جامعه آماری پژوهش حاضر می‌باشد. برای تعیین تعداد نمونه‌ها چندین عمل ذیل را انجام دادیم.

۱ - تمامی بسیجیان جبهه رفته شهر قزوین را از ۳۰ هزار بسیجی جبهه رفته شهرستان قزوین تفکیک نمودیم.

۲ - تمامی بسیجیان که خصوصیت تعریف پژوهش حاضر را داشته‌اند را از سایر بسیجیان جدا ساختیم.

۳ - سپس با بکارگیری روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و به توسط دقیقترین و بهترین فرمول نمونه‌گیری ۲۵۰ نمونه را برگزیدیم^(۱).

۱۷ - روشهای مورد استفاده در جمع‌آوری اطلاعات و تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش از روش «پیمایشی»^(۲) استفاده شده و بدین منظور از ابزار پرسشنامه پیش‌آزمایی^(۳) شده سود جسته‌ایم و به صورت مصاحبه حضوری^(۴) به اطلاعات دست یافتیم.

پس از جمع‌آوری اطلاعات توسط پرسشگران آموزش دیده و پس از کنترل‌های نهایی، تمامی داده‌ها را کدگذاری کرده و به کامپیوتر «Pe2» سپردیم و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از SPSS استفاده نمودیم. از داده‌ها و اطلاعات به دست آمده در دو

۱ - برای کسب اطلاعات بیشتر در این زمینه به رساله پژوهش مراجعه شود.

سطح توصیفی و استنباطی استفاده کردیم. بدین منظور از شاخصهای آماری ۱- کاسکوئر «X2» ۲- کندال تا. ب و کندال تا. ث ۳- M-کرامر ۴- گاما بهره مند شدیم و از اکثر آمارهای دیگر نیز استفاده کردیم^(۱).

۱۸- نتیجه گیری و خلاصه نتایج

«هر تحقیق در طی پاسخ به سئوالات چندی است، منبع و منشأ سئوالات متعدّدند، ممکن است این سئوالات برخاسته از ذهن کنجکاو محقق بوده و یا در پی مشکلات جامعه به وجود آید، مهم، پاسخ درست این سئوالات است که تنها با انجام پژوهشهای علمی بدست می آید. در جواب به سئوالات باید دو اصل مهم ذیل را در نظر گرفت: الف) بکارگیری متدهای علمی در جمع آوری اطلاعات و داده ها و در نظر گرفتن تمام جوانب آن ب) تجزیه و تحلیل و پردازش درست و علمی داده ها و به عبارت دقیق تر «تبیین علمی» مسئله تحقیق.

سئوال تحقیق هر چه بوده و منبع آن هر چه باشد، در پی تفحصهای علمی آن، یافته ها و نتایج مشخصی وجود دارد. بهره برداری از نتایج تحقیقات - به خصوص تحقیقات کاربردی - برای رفع معضلات اجتماعی، میوه شیرینی است که درخت علم به بار نشانده است. از برکت محصول این گلستان علم است که «کاروان تمدن» به این سر بلندی رسیده است. به طور قطع، پاسخ هر دانایی به این سئوال که پیشرفتهای پس از انقلاب رنسانس نتیجه چیست؟، این جمله خواهد بود، علم! علمی که در پی تحقیقات علمی بدست آمده باشد.

اطلاعات گردآوری شده باید تحلیل شود و با مسئله موضوع مطالعه ربط داده شود. گزارش این اطلاعات در قالب جداول و به صورت توصیفی و تبیینی ارائه می گردد. در این مسئله نتایج و یافته های پژوهش حاضر به دو صورت ارائه

۱ - جهت کسب اطلاعات بیشتر به کتب تخصصی آمار و یا رساله پژوهش حاضر مراجعه شود.

خواهد شد.

۱۸ - ۱ نتایج و یافته‌های توصیفی

طبقه‌بندی داده‌ها و توصیف آنها و محاسبه شاخص آماری در این سطح یک بخش اساسی در تحقیقات است. در پژوهش حاضر این نتایج در قالب جداول و نمودارها و همراه با توصیفهای لازم ارائه گردیده است. در اینجا فقط خلاصه نتایج بدست آمده را در این سطح ارائه می‌نمائیم.

۱۸ - ۱ - ۱ ویژگی‌های اساسی جمعیت مورد مطالعه

- اکثر نمونه‌های پژوهش حاضر در گروه سنی ۳۴ - ۲۵ سال قرار داشته‌اند. به عبارت دیگر ۶۰/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته و در جنگ شرکت کرده در حال حاضر بین ۲۵ تا ۳۴ سال سن دارند.

- ۷۲ درصد پاسخگویان متأهل بوده و بعد خانوار اکثر آنان نسبتاً بزرگ است.

- محل تولد ۷۳/۶ درصد پاسخگویان شهر بوده و محل تولد ۴۸ درصد پدران پاسخگویان روستا می‌باشد.

- ۸۹/۶ درصد پاسخگویان با سواد می‌باشند و از بین آنان ۵۲ درصد دارای سطح تحصیلی دیپلم و بالا هستند.

- ۹۶ درصد پاسخگویان به نوعی فعالیت اقتصادی دارند، ۴۹/۲ درصد آنان در سطح شغلی پایین، ۴۴/۲ درصد در سطح متوسط و فقط ۲/۵ درصد در سطح بالای بالا صاحب شغل بوده‌اند.

- ۹۲ درصد پاسخگویان دارای درآمد پایین‌تر از ۴۰ هزار تومان در ماه بوده و یا بی‌درآمد هستند و هیچ پاسخگویی بیش از ۷۰ هزار تومان در ماه درآمد نداشته است.

- وضعیت مسکن اکثر پاسخگویان در سطح متوسط و پایین قرار دارد و کمتر از ۱

درصد افراد در منازل مسکونی بالای بالا سکونت می‌کردند.
 - ۹۲/۸ درصد پاسخگویان اتومبیل شخصی نداشته‌اند.
 - ۸۱/۶ درصد پدران پاسخگویان بی‌سواد و یا کم‌سواد بوده‌اند.
 - ۷۲ درصد پدران پاسخگویان در سطوح شغلی متوسط رو به پایین و پایین قرار داشته‌اند.

- بیش از ۹۳ درصد پدران پاسخگویان دارای درآمد متوسط و پایین بوده‌اند.
 - بیش از ۴۳ درصد پدران پاسخگویان وضعیت مسکنشان نامطلوب بوده و
 - ۴۲/۴ درصد نیز دارای منزل مسکونی متوسط بوده‌اند.
 - ۸۴ درصد پدران پاسخگویان دارای اتومبیل شخصی نبوده‌اند.
 - و بالاخره ۹۶/۷ درصد پدران بسیجیان جبهه رفته از اقشار متوسط و پایین
 بوده‌اند. از این درصد ۲۱/۵ درصد متوسط، ۴۷/۱ درصد متوسط رو به پایین،
 ۲۸/۱ درصد نیز در قشر پایین قرار داشته‌اند.

۱۸ - ۱ - ۲ میزان مشارکت در جنگ و شدت ایثار

- ۷۸/۴ درصد بسیجیان جبهه رفته مجرد بوده‌اند.
 - میانگین سن بسیجیان جبهه رفته ۲۲/۵۶ سال بوده است.
 - بیش از ۸۵ درصد بسیجیان جبهه رفته بیش از یک نوبت به جبهه اعزام
 شده‌اند.

- میزان حضور در جبهه اکثر بسیجیان زیاد بوده و در مجموع ۹۲ درصد آنان بیش
 از ۹ ماه در جبهه حضور داشته‌اند.

- ۷۰/۴ درصد بسیجیان جبهه رفته در عملیاتهای نظامی شرکت نموده‌اند.
 - ۴۱/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته در جنگ زخمی شده و ۲۸ درصد آنان
 جانباز هستند.

سایر اعضای خانواده - پدر، برادر، فرزند - ۵۸/۴ درصد پاسخگویان در جنگ

شرکت جسته‌اند.

- ۶۴/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته در سطح متوسط رو به بالا ایثارگری کرده‌اند.

- ۸۴/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته زیر ۲۹ سال سن داشته‌اند.

۱۸- ۱- ۳ قشر اجتماعی

- ۹۶/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته در حال حاضر به اقشار متوسط و پایین تعلق

دارند.

- برآورد به روش عینی -

- ۸۸/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته در حال حاضر به اقشار متوسط و پایین تعلق

دارند.

- برآورد به روش ذهنی -

- ۹۰/۴ درصد بسیجیان جبهه رفته در حال حاضر به اقشار متوسط و پایین تعلق

دارند.

- برآورد به روش اشتهاری -

- قشر اجتماعی پدران بسیجیان جبهه رفته نیز به روال معمول ذکر شده در

بالاست.

- داده‌های برآیند شده از شیوه‌های متعدد مطالعاتی قشر اجتماعی نشان از

اعتبار و روائی مناسب و در سطح بالای پژوهش حاضر در مورد قشر اجتماعی

دارد.

۱۸- ۱- ۴ تحرک اجتماعی

- ۵۲ درصد بسیجیان جبهه رفته از تحرک تحصیلی برخوردار بوده‌اند. این تحرک

در سطح متفاوت بود است.

- ۶۳/۲ درصد بسیجیان جبهه رفته از هیچ امکانات ویژه تحصیلی استفاده

نکرده‌اند.

- شغل ۸۸/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته پس از جنگ تغییری نکرده است.

- ۶۷/۲ درصد بسیجیان جبهه رفته از هیچ تحرک اقتصادی، شغلی و تحصیلی برخوردار نبوده‌اند.

- ۷۶/۸ درصد بسیجیان جبهه رفته مورد احترام و کرامت مردم قرار گرفته‌اند و در نزد آنان پایگاه ویژه‌ای دارند.

- ۵۸ درصد بسیجیان جبهه رفته جایگاه مناسبی در نزد خویشاوندان خویش دارند.

- مراجعات اداری ۸۰ درصد بسیجیان جبهه رفته از سوی دست‌اندرکاران اداری به شایستگی پاسخ داده نشده است.

- ۸۶/۴ درصد بسیجیان جبهه رفته در مسائل اجتماعی مشارکت فعالانه دارند.

- اکثر بسیجیان جبهه رفته از تحرک پایگاه اجتماعی - و جاهتی - برخوردارند.

- ۷۰/۴ درصد بسیجیان جبهه رفته دارای تحرک اجتماعی کم بوده و ۲۹/۶ درصد آنان سطح نسبتاً متوسط تحرک داشته‌اند.

۱۸ - ۲ نتایج و یافته‌های تبیینی - فرضیه‌های تأیید شده

بخش عمده و اصلی هر تحقیق یافته‌های تبیینی آن می‌باشد. اندازه‌گیری رابطه و همبستگی‌های بین متغیرها و تعیین شدت ارتباط و همبستگی بین آنها از جمله تلاشهای اساسی است که در این زمینه انجام می‌شود. کشف روابط علت و معلولی و یا مکانیزمهای علمی با استفاده از شاخصهای آماری - ساده و پیچیده - متعدد انجام می‌گیرد. هر چند یافتن ارتباط علمی موجود در همبستگی فرایندی دشوار است. لکن اصلی‌ترین تلاش و مهمترین هدف هر پژوهش است. خلاصه یافته‌های تبیینی پژوهش حاضر در ذیل ارائه می‌شود.

۱۸- ۲- ۱ عوامل مؤثر بر میزان مشارکت

- بین سن و دفعات اعزام ارتباط وجود دارد. جوانان بین ۱۵ تا ۲۴ سال بیش از سایرین به جبهه اعزام شده‌اند.
- سن با میزان حضور- تعداد ماههایی که در جبهه حضور داشته‌اند- رابطه دارد. این رابطه یک رابطه مستقیم خطی مثبت است.
- بین سن با دفعات شرکت در عملیات و به تبع آن زخمی شدن و جانباز گشتن افراد داوطلب رابطه وجود دارد. جوانان بین ۲۰ تا ۳۹ سال دفعات بیشتری در عملیات شرکت کرده‌اند.
- سن با شدت ایثار رابطه دارد، جوانان بیش از همه ایثارگری کرده‌اند.
- روستازادگان بیش از متولدان شهری به جبهه اعزام شده‌اند، بنابراین بین محل تولد و دفعات اعزام به جبهه رابطه وجود دارد.
- بین محل تولد با میزان حضور در جبهه و همچنین با شدت ایثار ارتباط وجود دارد. روستازادگان بیش از متولدان شهری در جبهه حضور داشته و ایثارگری کرده و به تبع بیشتر زخمی شده و جانباز گشته‌اند.
- بسیجیان جبهه رفته متولد شهر جوانتر از بسیجیان متولد روستا بوده و از اینرو بین سن بسیجیان جبهه رفته با محل تولد آنها- شهر و روستا- ارتباط وجود دارد.
- بین وضعیت تأهل با میزان حضور در جبهه ارتباط وجود دارد. متأهلین بیش از مجردین در جبهه حضور داشته‌اند.
- متأهلین بیش از مجردین ایثارگری کرده‌اند، بنابراین بین متغیرهای تأهل و ایثارگری رابطه وجود دارد.
- بین تحصیلات با دفعات اعزام و شدت ایثار رابطه وجود دارد شدت این رابطه در سطح بالا بوده و به حالت مستقیم معکوس خطی است.
- شغل با شدت ایثار رابطه دارد. بیشترین ایثار را صاحبان مشاغل متوسط و

متوسط رو به پایین انجام داده‌اند.

- بین شغل پدر با ایثارگری بسیجیان جبهه رفته ارتباط مستقیم خطی معکوس وجود دارد فرزندان صاحبان مشاغل پایین و بیکار بیشترین ایثارگری را نموده‌اند.
- بین درآمد و ایثارگری ارتباط وجود دارد. شدت این رابطه بالا و حالت آن معکوس است. افراد کم درآمد بیشتر از افراد پردرآمد ایثارگری کرده، زخمی شده، جانباز گشته و شهید شده‌اند.

- قشر اجتماعی با شدت ایثار در ارتباط است. فرزندان اقشار اجتماعی متوسط و پایین بیشتر از سایر اقشار ایثارگری کرده‌اند.

۱۸- ۲- ۲- تحرک اجتماعی

- شدت ایثار با تحرک تحصیلی در ارتباط است. بسیجیانی که ایثارگری زیادی نموده‌اند از تحرک تحصیلی کمتری برخوردارند و بالعکس.

- سن با تحرک تحصیلی پاسخگویان در ارتباط است.

- این ارتباط در سطح بالا و به صورت خطی مستقیم معکوس می‌باشد.

- ۱۵ سال به پایین‌ها بیشترین تحرک تحصیلی را داشته و ۴۰ سال به بالا اصلاً

تحرک تحصیلی نداشتند.

- سطح تحصیلات بسیجیان جبهه رفته با تحرک تحصیلی آنان در ارتباط است.

- اشتغال و نوع شغل بسیجیان جبهه رفته با تحرک تحصیلی آنان رابطه دارد.

صاحبان مشاغل در سطح متوسط بیشترین تحرک تحصیلی را به خود اختصاص

داده‌اند و در گروه‌های شغلی متوسط رو به بالا و پایین هیچ تحرک وجود

نداشته است.

- تحرک شغلی، تحصیلی و اقتصادی با میزان حضور در جبهه در ارتباط است.

کسانی که حضور بیشتری در جبهه داشته‌اند از تحرک بیشتری نیز برخوردار

گشته‌اند.

- سن با تحرک شغلی، تحصیلی و اقتصادی در رابطه است. سنین بین ۲۵ تا ۲۹ سال از همه گروه‌های سنی تحرک بیشتری داشته‌اند.

- شدت ایثار با میزان احترام مردم به بسیجیان جبهه‌رفته ارتباط دارد. کسانی که ایثارگری بیشتری نموده‌اند از جایگاه ویژه‌ای نیز در نزد مردم برخوردارند.

- شدت ایثار با میزان مشارکت بسیجیان جبهه‌رفته در ارتباط است. بیشترین مشارکت را در مسائل اجتماعی و فرهنگی، کسانی داشته‌اند که در جبهه‌ها ایثارگری بیشتری نموده بودند.

- شدت ایثار با تحرک پایگاه اجتماعی - وجاهتی - بسیجیان جبهه‌رفته در ارتباط است این ارتباط در سطح بالا ارزیابی شده است. بالاترین تحرک در پایگاه اجتماعی - وجاهتی - متعلق به بسیجیانی هست که بیشترین ایثارگری را در جبهه‌ها نموده‌اند.

- شدت ایثار با میزان تحرک اجتماعی ارتباط دارد. تحرک بیشتر متعلق به بسیجیانی است که ایثارگری بیشتری در جنگ داشته‌اند.

- قشر اجتماعی پاسخگو با تحرک اجتماعی او در ارتباط است، شدت این ارتباط در سطح بالا بوده و جهت آن مستقیم خطی و مثبت است. اقشار اجتماعی بالا از تحرک بیشتری برخوردار بوده‌اند.

- میزان حضور در جبهه با تحرک اجتماعی در ارتباط است، آنانی که بیش از سایرین در جبهه بوده‌اند تحرک بیشتری نیز داشته‌اند.

- فرزندان پدران اقشار اجتماعی بالا تحرک اجتماعی زیادی داشته‌اند.

۱۹ - پیشنهادها

بکی از تغییرات عاید شده از جنگ، تغییر ایستارها، باورها و گرایشهای فکری

افراد جامعه است، که خود این تغییرات بر سایر تغییرات جامعه نیز مؤثر می‌افتند. جامعه فردای جنگ مدتی از نابسامانی و ناآرامی در نهادهای خود برخوردار بوده و باید منتظر آستان حوادث و تغییرات اساسی در نهادهای خود باشند. هر چند این تغییرات خیلی سریع نیست ولی به طور حتم خود را نشان خواهد داد. نهاد اقتصاد جامعه از جمله نهادهایی است که خیلی آشکار و سریع از جنگ اثر می‌پذیرد و دچار بحران شدید می‌شود. از آنجایی که نهاد اقتصاد مهم بوده و اثرات دامنه‌داری بر سایر بخشها و نهادهای جامعه دارد بنابراین و بالضرره تغییرات اساسی و ساختاری در سایر بخشهای جامعه و نهادهای دیگر ایجاد خواهد نمود. لذا مسئولین فردای جامعه - پس از جنگ - باید بسیار هوشیار و در عین حال در برابر این تغییرات آماده و منفعال بوده و به جای مخالفت با آن، مسیرهای تغییر را به طور علمی و عمیق کالبد شکافی کرده و بشناسند و متناسب با آن تغییرات برنامه‌ریزی نموده و جامعه را از سقوط کامل و سیر قهقرائی نجات بخشند.

برنامه ذکر شده اجرا نخواهد شد الا به شناخت دقیق علمی و منطبق با واقعیت. از این رو در فردای پس از جنگ از هر چیز مهمتر، انجام تحقیقات جامع و بین رشته‌ای است تا بدین طریق به برنامه‌ریزان توسعه و سازندگان جامعه کمک نماید با فهم عمیق و شناخت دقیق از وضعیت جامعه دست به برنامه‌ریزیهای بلند مدت و کوتاه مدت بزند به طور قطع یکی از این توجهات، توجه به بعد نیروی انسانی جامعه هست. باید نیروهای جنگنده دیروز جنگ مورد توجه قرار گیرند و به نیروهای متخصص متعهد به سازنده فردای جنگ توجه شایسته‌ای شود.

پیشنهاد می‌شود مسئولین و دست‌اندرکاران جامعه به نیروهای داوطلب جنگ توجه کافی مبذول نمایند و با سرمایه‌گذاری منطقی و حساب شده به ترمیم روحیات آنان پرداخته و آنها را به آرامی با ارزشها و استراتژی جامعه صلح یافته و در حال سازندگی سازگاری دهند. از آنجایی که این گروه اخلاص خود را تا سر حد

نهایی نشان داده لازم است با سرمایه‌گذاری کلان، این نیروهای ساعی و مخلص را برای سازندگی جامعه سازماندهی نمایند.

جامعه بنا به حکم ضروری ارتباط نقش با وظایف و حقوق آن، می‌بایست به بازیگران نقش بسیجی - آنها که تکالیف نقش خود را تا سر حد جان در جبهه‌ها با ایثارگری انجام داده‌اند پاداش مناسب بدهد.

اگر انتظارات نقشها برآورده نشود، نتیجه آن ناسازگاری خواهد بود. بهترین سوپاپ اطمینان برای نظام سیاسی و جامعه، وفادار ماندن نیروهای داوطلب و وفادار جامعه است. اگر باورها، ایستارها، گرایشها و وجه نظرهای این گروه تغییر نماید، جامعه و نظام سیاسی باید تاوان سنگینی برای آن بپردازد.

پیشنهاد می‌شود به زندگی اجتماعی ایثارگران جنگ توجه زیادی مبذول گردد و در همه ابعاد از آنان حمایت معقول شود. منتهی توجه مادی و اقتصادی به آن، همراه با توجه روانی و فرهنگی اثر بخشی زیادی خواهد داشت. مهمتر این که به سازگاری و انطباق بسیجیان و داوطلبان جنگی که در جنگ در سطح بالائی در جنگ ایثارگری داشته‌اند با ارزشهای فردای جنگ توجه زیادی بشود. اگر آنان با وضعیت، ارزشها و هنجارهای فردای پس از جنگ منطبق نشوند و یا سازگاری نیابند منزوی شده و اثرات زیانباری را برای جامعه به وجود می‌آورند.